

А. В. Дяченко

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри промислового дизайну і комп'ютерних технологій,

завідувачка аспірантури

Київська державна академія декоративно-прикладного мистецтва і дизайну

імені Михайла Бойчука

м. Київ, Україна

НЕДОЛІКИ УКРАЇНСЬКОЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

***Анотація.** У статті визначається поточний стан вітчизняної дизайн-освіти. Аналізуються наявні недоліки, притаманні формальній (академічній) дизайн-освіті, із детальним описом кожного з них. Визначаються причини такої ситуації, а також шляхи покращення рівня освіти, що надається вищими навчальними закладами. Досліджуються недоліки неформальної дизайн-освіти, а також заходи, які вплинуть на їх усунення.*

***Ключові слова:** дизайн-освіта, дизайнер, спеціалізація, недоліки, формальна освіта, неформальна освіта.*

Протягом останнього десятиліття у вітчизняному освітньому просторі відбувається активний розвиток напряму підготовки дизайнерів. Кількість освітніх закладів, які забезпечують здобуття цього фаху, невпинно зростає у всіх регіонах нашої держави. Навіть більше, дизайнерська спеціальність вже давно виходить за рамки стандартної освіти. Проте, на жаль, в умовах стрімкого поширення науково-технологічного прогресу, проникнення європейських підходів до організації навчання у вітчизняну дизайнерську сферу та на фоні глобального розвитку цієї галузі у світі надзвичайно гостро відчувається своєрідне відставання у підходах до здобуття освіти дизайнера в Україні. Акцент зазвичай робиться не на якості, а на кількості спеціалістів у престижній нині професії.

Перетворення кафедри художнього моделювання на дизайнерський напрям, як це часто відбувалося в Україні, не дозволяє майбутнім фахівцям сформувати у собі навички адаптації під вимоги сучасного специфічного ринку, поруч із відсутністю у них розуміння та практичних здібностей із налагодження ефективної виробничої лінії [2, с. 4]. Окрім того, як показує досвід, у більшості вітчизняних навчальних закладів існує надзвичайно багато суперечностей у цій галузі: від назв спеціальностей, особливостей організації навчального процесу аж до перевірки його результатів, що зумовлює актуальність нашого наукового дослідження.

У зв'язку із відносно недавнім розвитком дизайн-освіти в Україні дослідження цієї тематики проводилося недостатньо. Зокрема, фрагментарно окреслена тема висвітлена у наукових працях М. Мельника [5], С. Алексеева, Є. Антоновича, О. Почтара [6], О. Фурси, В. Даниленка [2], А. Діжура, А. Шевченко та ін. Проте активний етап розвитку галузі із постійним зростанням популярності дизайн-освіти щороку поглиблює наявні та породжує нові проблеми, що потребує ґрунтовнішого дослідження.

З урахуванням вищевикладеного метою нашої наукової праці виступає дослідження та висвітлення недоліків вітчизняної дизайн-освіти із пошуком можливих напрямків покращення ситуації.

Професія дизайнера зараз одна із найбільш затребуваних професій, яка щорічно набирає оберти у зв'язку із розвитком бізнесу, будівництва, маркетингу та рекламної сфери. Все це впливає на зростання її популярності серед абітурієнтів, що, у свою чергу, провокує збільшення ліцензійних обсягів місць за цією спеціальністю. Здавалося б, така популярність мала би спонукати учасників процесу освітньої підготовки дизайнерів до удосконалення своєї діяльності, і проблем щороку повинно було б бути дедалі менше. Проте це не так. Для забезпечення зручності сприйняття інформації проведемо узагальнення наявних недоліків української дизайн-освіти за допомогою рис. 1.

Розпочнемо із того факту, що зростання попиту на дизайнерську спеціальність закономірно спричинює зростання й пропозиції. Вітчизняні вищі навчальні заклади (ВНЗ) відкривають нові факультети для задоволення наявного попиту, і часто такі дії вчиняються вишами з нетиповим для цього профілем. Прикладами таких ВНЗ є Одеська національна юридична академія, Київський національний університет біоресурсів і природокористування, Східноєвропейський університет економіки і менеджменту

(м. Черкаси) та інші навчальні заклади [7, с. 102]. Поруч із цим, у цих непрофільних вишах підготовка фахівців у сфері дизайну здійснюється за навчальним планом, повністю скопійованим у художньо-промислових академіях Києва, Львова та Харкова.

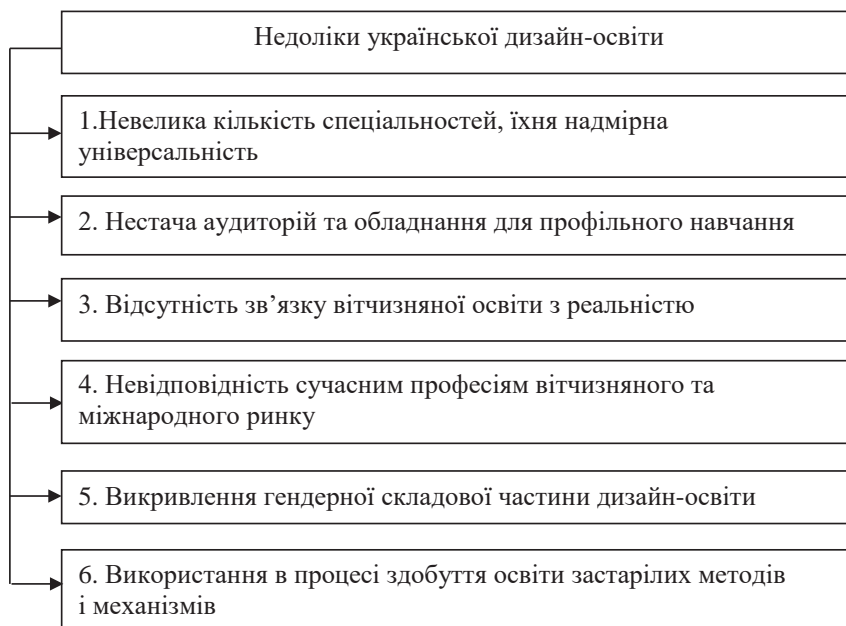

Рис. 1. Схематичне зображення наявних недоліків у вітчизняній дизайн-освіті

Джерело: власна розробка автора на основі [1; 3; 4; 6; 7]

Розглянемо детальніше причини й особливості кожного із наведених недоліків.

Окрім того, при відкритті нового напрямку в навчальному закладі гостро відчувається нестача необхідних приміщень та устаткування для забезпечення ефективного навчального процесу. Ситуація ускладнюється тим, що для здобуття професії дизайнера не достатньо просто забезпечити необхідну кількість аудиторій, потрібно здійснити їх відповідне укомплектування комп'ютерними засобами, програмним забезпеченням і проекційним обладнанням [6, с. 88]. З іншого боку, у багатьох нових закладах здобуття дизайн-освіти відчуває нестачу педагогічних працівників відповідної спеціалізації. Це також пов'язано із відносною новизною цього освітнього напрямку, який почав активно розвиватися лише протягом останніх декількох років. На ситуацію впливає і той факт, що спеціальності дизайнера притаманні свої специфічні особливості, котрі суттєво відрізняють її від інженерних і художніх напрямів, оскільки вона поєднує як матеріальні, так і творчі риси.

Водночас неможливо ігнорувати наявну проблему під час професійної підготовки методичного забезпечення для викладання дисципліни. Адже для того, щоб це зробити на належному рівні, автор повинен мати неабиякий досвід у викладанні вузькоспеціалізованих дисциплін цього освітнього напрямку.

Поруч із цим навчальні дисципліни, які вивчають студенти, не завжди надають їм необхідні знання та навички. Зокрема, погіршує ситуацію той факт, що особами, відповідальними за побудову навчальних програм зі здобуття спеціальності дизайнера, нехтується те, що майбутнім фахівцям необхідно вивчати не лише дисципліни суто інженерного напрямку, а й дисципліни художньо-творчого спрямування, які практично неможливо викладати на належному рівні без наявності необхідно оснащених аудиторій, що формує своєрідне замкнуте коло [6, с. 89]. Для того, щоб його розірвати на державному рівні, необхідно посилити вимоги до відкриття нових напрямів навчання в університетах, поруч із запровадженням реальних перевірок на місцях за наявністю необхідного забезпечення навчального процесу.

У вітчизняній практиці діяльності творчих осіб, якими є й дизайнери, ще з радянських часів популярне негативне ставлення до процесу оцінки результатів творчої діяльності за рахунок застосування економічних показників. Ще й досі є популярним стереотип, що дизайнерові не потрібно займатися економічною діяльністю, але в реальних умовах сьогодення це не так [5, с. 28]. Взаємопроникнення та поширення застосування різноманітних технологій у нетипових для цього сферах не оминуло й дизайнерський напрям. Тому виникає гостра необхідність під час підготовки відповідних спеціалістів не лише навчити, що і як робити, а й показати, яким чином це працює, із конкретними прикладами

з реального життя. Адже роботі дизайнера, хоч і творчій, притаманні всі риси господарської діяльності, що робить цю галузь частиною економічного життя, успішність якого залежить і від підприємницьких навичок спеціаліста.

Прикладом цього є інтерв'ю ілюстраторки, дизайнерки, активістки спільноти BehanceUkraine Ольги Протасової, надане нею напередодні конференції з дизайну Shuba Design Conference, де вона прокоментувала стан дизайн-освіти в Україні. Отже, дизайнерка зазначає, що під час здобуття освіти гостро відчувається відсутність її зв'язку із реальністю, а саме через відсутність орієнтирів, де шукати інформацію про сучасний дизайн та осіб, які були б у ньому компетентні. Окрім того, простежується значна нестача інформації стосовно права інтелектуальної власності, в частині авторського права та ліцензування, не надаються знання на необхідному рівні із приводу просування, маркетингу та продажу результатів своєї діяльності тощо [4].

За таких умов очевидною є відмінність між дизайн-освітою в Україні та за її межами, де людина виходить із вищого закладу з базовими знаннями про те, як вести творчий бізнес (how to run creative business), тоді як в Україні спеціалісти у кращому разі знають, як малювати.

Поруч із цим керівник студії брендингу та дизайну видань «LLIWELL studio of creation» Гліб Капоріков зазначає, що академічній дизайн-освіті в Україні критично не вистачає прив'язки до сьогодення. Здебільшого програма здобуття цього напрямку освіти застаріла, тоді як дизайнер повинен створювати дизайн, актуальність якого не втратиться і через багато років [4].

Підтвердження цього факту отримуємо із наявної наукової літератури з приводу дизайн-освіти, де зазначається, що вітчизняні освітні заклади формують своєрідний замкнений механізм, де у студентів формується помилкове уявлення про стан речей у дизайнерській професії. Після завершення навчання, на початку роботи багато хто повністю розчаровується у цій професії, формується думка про хибність її вибору. Крім того, дуже часто об'єм отриманих знань є недостатнім, адже під час пошуку роботи наявність диплому не є показником, частіше за все дивляться на навички спеціаліста. Ще більшою мірою поглиблюється розрив на фоні швидкого розвитку технологій, коли нові професії з'являються та зникають старі, а основа, на якій побудована вітчизняна освітня система, за цими процесами встигати не в змозі [1].

Виходом із ситуації є докорінні, всеосяжні зміни у формі та системі дизайн-освіти, які б стосувалися нових підходів до набору студентів, самого процесу організації навчання та захисту проектів. Зокрема, наявна потреба у чіткому розмежуванні дизайну предметної сфери, дизайну нематеріальних об'єктів, дизайну з мистецьким ухилом і дизайну з технологічною орієнтацією. Адже стає очевидним, що те, що відбувається зараз, а саме збільшення чи зменшення кількості годин, об'єднання та розподіл на кафедри є неефективним.

Окрім того, вагомим недоліком вітчизняної дизайн-освіти є те, що спеціалізації з дизайну, які надаються вітчизняними освітніми закладами, взагалі не відповідають сучасним професіям, що існують на українському і міжнародному ринку. Наприклад, фахівців із ландшафтного дизайну відносять до групи професіоналів у сфері сільського господарства, тваринництва, лісового і водного господарства [1].

Протягом декількох останніх років простежується актуалізація ще одного недоліку вітчизняної дизайн-освіти, який виражається у викривленні її гендерної складової частини. Як свідчать дані, непомірно велика частина студентів спеціалізації «дизайн» саме жіночої статі, подекуди цей відсоток сягає близько 95–100%, на відміну від розвинутих країн Заходу, Японії та США, де таке співвідношення є різним залежно від напрямку дизайну. Для прикладу, у промисловому дизайні, дизайні меблів переважає більшість спеціалістів чоловічої статі, жінки ж переважають у дизайні одягу і тканин. Така ситуація в нашій державі виникла на фоні економічного та соціального статусу професії дизайнера у вітчизняному суспільстві [7, с. 110].

Вищенаведене в сукупності формує ключові недоліки української дизайн-освіти.

Аналіз поточної ситуації, яка склалася у цій сфері, відбувався у межах дослідження PPV Knowledge Networks, реалізованого в рамках проекту «Моніторинг розвитку дизайну в Україні» наприкінці 2019 р. [3]. Як свідчать результати аналізу, проведеного у найбільших осередках дизайн-освіти, а саме Києві, Львові, Одесі, Дніпрі та Харкові, простежується великий розрив між ліцензованим і фактичним набором студентів на навчання. Фактичні дані показують, що на освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра вдвічі перевищено реальний набір, а на магістратуру – в чотири рази. Така ситуація свідчить про своєрідне перенасичення попиту на професію дизайнера, особливо в умовах неякісного рівня її надання.

Таким чином, для покращення ситуації необхідно:

– вдосконалити та доповнити Єдину електронну базу з питань освіти [3];

– переглянути обсяг ліцензійного замовлення за спеціальністю «Дизайн», закрити непопулярні напрямки в межах здобуття дизайн-освіти, оптимізувати їхню структуру [3];

– розширити спеціалізації в межах цієї спеціальності відповідно до реальних потреб вітчизняного та міжнародного ринку;

– сформувати закладами освіти спільноти із випускників для забезпечення постійного зв'язку з ними, для розуміння тенденцій їх працевлаштування [3];

– підвищити обсяг вимог і запровадити контроль за їх дотриманням у ВНЗ, які планують відкрити у себе новий напрям здобуття кваліфікації;

– залучити на державному рівні провідних спеціалістів у сфері дизайну для розробки єдиної методологічної та нормативної основи здобуття дизайн-освіти;

– розглянути можливість поєднання формальної та неформальної дизайн-освіти як основи для використання в навчальному процесі сучасних методів і механізмів здійснення цього виду діяльності.

Щодо останнього пункту, то, як показує проведене дослідження PPV Knowledge Networks, в Україні щороку зростає кількість закладів неформальної освіти. Структуру таких закладів в розрізі міст України станом на листопад 2019 р. можемо побачити із рис. 2.

Отже, із наведеного рисунка можемо побачити, що найбільша кількість закладів неформальної освіти зосереджена в м. Києві, далі ідуть Харків і Дніпро – у них по 8 закладів відповідно, Одеса – 7, Львів – 6 закладів.

Утворення вагомого прошарку закладів неформальної дизайн-освіти виступає логічним ланцюгом відповідей на потреби ринку. Проте й неформальній освіті притаманний ряд недоліків, який виражається у низькій якості навчальних матеріалів, орієнтації на швидкий результат. Це проявляється у тому, що неформальна освіта зазвичай триває до року, а також у фрагментарності отриманих знань.

Окрім того, відсутня єдина інформаційна база про курси та інші освітні можливості для дизайнерів. Водночас із неформальною дизайн-освітою пов'язують різноманітні освітні та публічні події. Основною темою для вивчення на таких подіях виступає дослідження особливостей взаємодії з клієнтами, а також алгоритми ціноутворення на ринку. Саме цих тем якраз немає у програмі вищих навчальних закладів і на неформальних курсах.

Для покращення поточного стану неформальної дизайн-освіти в Україні необхідно:

– створити єдину інформаційну базу організацій, які надають послуги з неформальної освіти, а також платформи з можливістю відстеження появи нових тренінгів і курсів [3];

– забезпечити повноцінність неформальної дизайн-освіти шляхом пролонгації терміну навчання мінімум до 6–9 місяців;

– асоціації дизайнерів розробити чіткі рамки для визначення необхідних компетентностей спеціалізацій дизайнерів, а також сформувати рекомендації для різних напрямів тренінгів і курсів із прив'язкою до наявних компетенцій і спеціалізацій.

Все це у підсумку дозволить перетворити вітчизняну дизайн-освіту на ефективну з підготовкою конкурентоздатних спеціалістів у своїй галузі.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищенаведене, можемо сформувати висновки, що протягом останніх декількох років дизайн-освіта стає дедалі популярнішою серед вітчизняних абітурієнтів. Це у підсумку впливає на бажання ВНЗ задовольнити наростаючий попит на професію шляхом відкриття у своєму складі профільних факультетів. Проте відносно недавня популярність і бажання задовольнити потребу лише кількісно, а не якісно провокує ряд недоліків української дизайн освіти. У дослідженні недоліків проводимо поділ на формальну та неформальну дизайн-освіту. Отже, формальній дизайн-освіті притаманні такі недоліки, як невелика кількість спеціальностей і їхня

Кількість закладів неформальної освіти

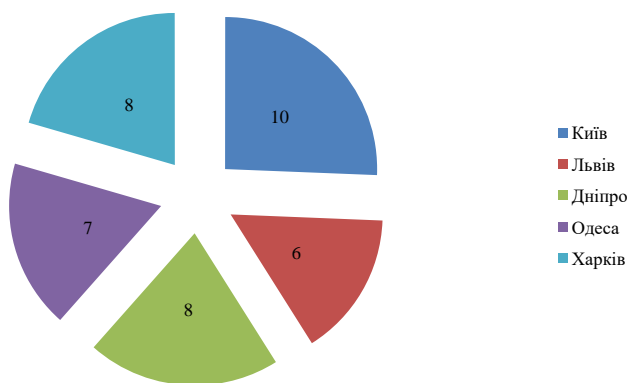

Рис. 2. Кількість закладів неформальної освіти в розрізі міст України

Джерело: власна розробка автора на основі [3]

надмірна універсальність, нестача матеріального та технологічного забезпечення для організації ефективного навчального процесу тощо. Для покращення ситуації необхідно вдосконалити єдину електронну базу з питань освіти, скоригувати обсяг ліцензійного замовлення на здобуття професії дизайнера, розширити перелік спеціалізацій, сформувавши спільноту випускників, підвищити перелік вимог до закладів, які хочуть забезпечувати здобуття дизайн-освіти, а також розглянути можливість поєднання формальної та неформальної освіти.

Водночас неформальній дизайн-освіті також притаманний ряд недоліків, а саме: низька якість навчальних матеріалів, орієнтація на швидкий результат, фрагментарність отриманих знань. З метою покращення ситуації необхідно створити єдину базу тренінгів і курсів, які надаються, забезпечити повноцінність неформальної дизайн-освіти шляхом продовження терміну навчання, а також розробити чіткі рамки для визначення необхідних компетенцій дизайнерів. Поступове впровадження перерахованих заходів слугуватиме вагомим кроком на шляху до усунення наявних недоліків і перетворення української дизайн-освіти на висококваліфіковану сферу підготовки конкурентоздатних спеціалістів не лише вітчизняного, а й світового ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борисович Т. Дизайн-освіта в Україні: сучасний стан і перспективи. URL: <https://studway.com.ua/dizayn-osvita/> (дата звернення: 05.04.2020).
2. Даниленко В. Дизайнерська освіта України: перехід у нову якість. *Вісник ХДАДМ*. 2017. № 3. С. 4–10.
3. Ключові результати моніторингу PPV Knowledge Networks щодо стану української дизайн-освіти. Теорія vs практика: чого не вистачає українській дизайн-освіті. URL: https://mmr.ua/show/teoriya_vs_praktika_chogo_ne_vistachaye_ukrayinskyiy_dizayn-osviti/ (дата звернення: 05.04.2020).
4. Костишна І. Дизайн-освіта в Україні: як справи й що робити. URL: <https://telegraf.design/dizajn-osvita-v-ukrayini-yak-spravi-j-shho-robiti/> (дата звернення: 04.04.2020).
5. Мельник М. Проблеми й напрямки вдосконалення фешн-освіти в Україні. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент. Серія: педагогічні науки*. 2017. № 12. С. 28–33.
6. Почтар О. Проблеми та перспективи розвитку дизайн освіти в Україні. *Начала*. 2015. № 3. С. 88–89.
7. Свірко В., Бойчук О., Голобородько В., Рубцов А. Дизайнерська діяльність: стан і перспективи : інформаційно-методичне видання. Київ : УкрНДІ ДЕ, 2014. 171 с.

А. В. Дяченко. Недостатки украинского дизайн-образования и пути его совершенствования. – Статья.

Аннотация. В статье определяется текущее состояние отечественного дизайн-образования. Анализируются имеющиеся недостатки, присущие формальному (академическому) дизайн-образованию, с детальным описанием каждого из них. Определяются причины, повлекшие сложившуюся ситуацию, а также пути улучшения уровня образования, который предоставляется высшими учебными заведениями. Исследуются недостатки неформального дизайн-образования, а также меры, которые повлияют на их устранение.

Ключевые слова: дизайн-образование, дизайнер, специализация, недостатки, формальное образование, неформальное образование.

A. Diachenko. Disadvantages of Ukrainian design education and ways to improve it. – Article.

Summary. The article determines the current state of Russian design education. The existing shortcomings inherent in formal (academic) design education are analyzed, with a detailed description of each of them. The causes that led to the current situation are determined, as well as ways to improve the level of education provided by higher education institutions. We study the shortcomings of informal design education, as well as measures that will affect their elimination.

Key words: design education, designer, specialization, shortcomings, formal education, non-formal education.